

Datum
2023-10-26

Diarie nr
2306-0871

Ert datum
Klicka eller tryck här
för att ange datum.

Er beteckning
Dnr U2023/01467

Vår referens
David Bendz

Utbildningsdepartementet
u.registrator@regeringskansliet

Synpunkter inför kommande forsknings- och innovationspolitiska proposition

Statens geotekniska institut (SGI) har beretts möjlighet att lämna synpunkter inför den kommande forsknings- och innovationspolitiska propositionen.

SGI:s synpunkter

SGI vill lämna följande kortfattade förslag till prioriteringar i den kommande forskningspolitiken utifrån myndighetens uppdrag och följande samhällsutmaningar: Ökade anspråk på markresurserna, Anpassning till ett klimat i förändring, Ett giftfritt kretsloppssamhälle och Nyttiggörande av forskning.

Ökade anspråk på markresurserna

Trycket på våra markresurser är stort och markanvändningen ska tillgodose många olika samhällsintressen och nyttor. I Sverige och globalt måste vi utveckla hållbara strategier för hur vi använder vår mark. Genom en strategisk markplanering och markanvändning kan behoven av ett ökat bostadsbyggande, mineral- och energiförsörjning, ekosystemtjänster, klimatanpassning av bebyggelse och infrastruktur tillgodoses samtidigt som det bidrar till att uppfylla de globala hållbarhetsmålen. Den fysiska planeringen har avgörande betydelse för en hållbar markanvändning. Regional planering sker idag endast i några regioner, det finns ett behov av att utveckla planering av markanvändningen på regional och nationell nivå. Undermarkens betydelse behöver lyftas fram i den fysiska planeringen. Forskning kring markplanering och markanvändning i ett systemperspektiv kan ge bättre stöd för planeringslagstiftning och -policy.

SGI föreslår att tvärvetenskaplig forskning inriktad mot processer, metoder och styrmedel för hållbar markanvändning prioriteras i den kommande forskningspolitiken. SGI anser att detta är avgörande för att hantera målkonflikter och utveckla hållbara lösningar och strategier för ett resilient samhälle och för hållbara städer, energiförsörjning, mineraldörsörjning, en giftfri miljö, matproduktion, dricks- vattenförsörjning, klimatanpassning, samt för att säkerställa Sveriges fossilfria konkurrenskraft.

Anpassning till ett klimat i förändring

Klimatförändringen innebär både ökande temperatur, förändrad nederbörd, avrinning, snöförhållanden och en stigande havsnivå. Rådande urbanisering och förtätning medför att områden med sämre markförhållanden behöver tas i anspråk. Globalt innebär den ökade urbaniseringen att städer, samhällen och stränder längs kust och vattendrag kommer att påverkas av både ökad erosion, översvämning och skredproblematik. Risken för ras, skred, erosion och översvämning ökar (SGI, 2021) vilket kommer innebära höga skadekostnader. Ett framtida klimat med högre medeltemperaturer och allt mer frekventa värmeböljor, gör även torka, vattenbrist och värmerelaterad ohälsa i urbana miljöer till ett växande problem. Att fatta kloka och hållbara beslut om klimatanpassning innebär en stor utmaning för beslutsfattare, eftersom osäkerhet råder kring tidpunkt och magnitud för klimatförändringens effekter. Långsiktiga mål om att anpassa samhället till klimatförändringarna kräver en plan för de små stegen. Att fatta sunda beslut på kort sikt är avgörande och vi behöver undvika risken att låsa fast beslut och investeringar till något som blir svårt och kostsamt att ändra.

SGI föreslår riktad forskning för att stödja samhällets omställning till ett förändrat klimat. Befintlig och planerad bebyggelse och infrastruktur behöver anpassas till föränderliga förutsättningar, tillgodose människors behov av en attraktiv livsmiljö och främja biologisk mångfald. När beslutsfattare står inför en osäker framtid behöver de mer än traditionella förutsägelser eller scenariobaserade beslutsmetoder för att utvärdera alternativ och fatta beslut. SGI vill därför föreslå forskning inriktad på beslutsfattande och planering

SGI föreslår också att tvärvetenskaplig forskning som kan göra skillnad i planeringen för ett förändrat klimat och konkreta åtgärder, speciellt naturbaserade lösningar, prioriteras i den kommande forskningspolitiken för att säkerställa ett robust och resilient samhälle. Naturbaserade lösningar (NBS) är allmänt erkända hållbara åtgärder för ett brett spektrum av samhällsutmaningar genom att generera klimatomståndskraft samtidigt som de ger fördelar för människors välbefinnande och biologisk mångfald.

Ett giftfritt kretsloppssamhälle

En avgörande samhällsutmaning i globala och nationella initiativ för en cirkulär ekonomi är att skapa ett resurseffektivt samhälle som också är kemikaliesäkert och uppfyller målet om en giftfri miljö. Mark och jord är en hotad resurs och frisk mark en förutsättning för många ekosystemtjänster. Nya ämnen introduceras på marknaden i en allt snabbare takt, samtidigt behöver vi hantera risker med befintliga ämnen och gamla föroreningar i mark och vatten. Med erfarenheter från problematiken med PFAS har det blivit tydligt att samhället behöver vara bättre förberett på att hantera både nya och redan kända kemikalier, andra ämnen och material i omlopp.

SGI föreslår en inriktning som prioriterar de stora forskningsbehov som föreligger för att ställa om till ett mer resurseffektivt och cirkulärt nyttjande av jord och markresurser som samtidigt är kemikaliesäkert. SGI har medverkat i framtagandet av Formas rapport En kemikaliesäker framtid (R5:2023). Vi stödjer rapportens förslag om en långsiktig satsning på forskning, innovation och samverkan för att uppnå nästa generations riskbedömning, speciellt med avseende på nya föroreningsgrupper, stärkta förutsättningar för kemikaliesäker cirkulär ekonomi samt beredskap för klimatförändringarnas konsekvenser för en giftfri miljö.

Nyttiggörande av forskning

Det är en utmaning att effektivt nyttiggöra resultaten från forskning för att bidra med lösningar på stora samhällsutmaningarna. Här vill SGI speciellt lyfta fram FoU-myndigheternas¹⁾ roll. FoU utgör ett viktigt stöd och kommer till användning genom myndigheternas uppgifter och myndighetsutövning. De myndigheter som bedriver forskning- och utveckling besitter en unik insyn i kunskapsbehovet inom respektive verksamhetsområde och är viktiga som länk mellan akademisk forskning och samhällsbehov. Den FoU som bedrivs vid myndigheterna, ofta i samverkan med akademien, är därför ett viktigt komplement till den forskning som bedrivs inom akademien. Flera FoU-myndigheter tillhandahåller också unik infrastruktur för forskning. Det finns också ett behov av utveckling av utlysningssformer som underlättar omsättning av forskningsresultat i praktisk tillämpning.

SGI föreslår att FoU-myndigheternas unika roll för att facilitera och nyttiggöra forskning i det nationella forskningslandskapet tydliggörs och förstärks för att skapa förutsättningar för samhällsnyttig forskning och innovation. SGI anser också att framtida forskningsfinansiering bör premiera samskapande metoder (Co-creation, Living labs) vid utlysningar inom tillämpad/ behovsmotiverad FoU. Erfarenheter visar att detta är ett effektivt sätt att tillvara målgruppens behov tidigt i forsknings- och utvecklingsprocessen och för nyttiggörande av forskning.

¹⁾ <https://www.vr.se/uppdrag/natverk-for-fou-myndigheter.html>

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Johan Anderberg efter föredragning av forskningschefen David Bendz. I ärendets slutliga handläggning har även forskningsamordnarna Christel Carlsson, Hjördis Löfroth och Yvonne Ohlsson deltagit.

STATENS GEOTEKNISKA INSTITUT

Johan Anderberg

David Bendz